

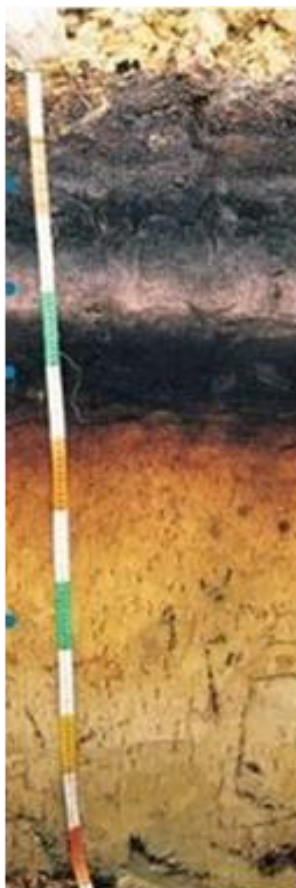

Een latrine en een waterput (1)

Bij het onderzoek naar het Onderduikershol vielen enkele oneffenheden in het terrein op. Het idee kwam op dat hier een waterput en een latrine zijn geweest. Zijn daar bewijzen voor te vinden? Roelof Eleveld en Hendrik Oosterveld hebben dit nader onderzocht.

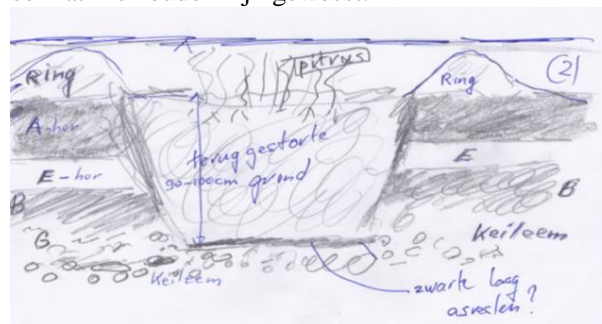
Aanleiding

Zoals algemeen bekend bevond zich in het Evertsbos nabij Anloo in de Tweede Wereldoorlog een onderduikershol. In 2015 is een uitgebreid en professioneel archeologisch onderzoek uitgevoerd naar de restanten van het onderduikershol. Ter weerszijden van het eigenlijke onderduikershol op een afstand van circa 10 meter, zijn in het terrein enkele afwijkende, kleine oneffenheden -van niet meer dan één tot enkele vierkante meters- in het terrein en de begroeiing waarneembaar.

Figuur 1. Een typisch beeld van een podzolprofiel.

Het zou kunnen zijn dat deze afwijkende plekken door graafwerkzaamheden van de toenmalige bewoners van het onderduikershol zijn ontstaan. Bekend is, dat de bewoners in die tijd een waterput hadden. Verder lijkt het voor de hand te liggen dat de onderduikers, die er verbleven, gebruik maakten van een latrine. Een latrine is een primitief toilet. Bij het onderzoek van 2015 zijn de oneffenheden in het terrein naast het eigenlijk onderduikershol niet meegenomen. Dat was de reden, dat -op initiatief van Jan en Joke Benjamins- een aanvullend onderzoek is verricht om uit te vinden of er inderdaad bewijzen zijn te vinden, dat op deze plekken een waterput en een latrine zouden zijn geweest.

Figuur 2. Latrine, schematische dwarsdoorsnede.

Opzet onderzoek en algemene bodemkenmerken

Om er achter te komen of de afwijkende plekken zijn ontstaan door graafwerkzaamheden van de bewoners, zijn een aantal grondboringen uitgevoerd in deze plekken maar ook daarbuiten. Het idee daarachter is, dat als er gegraven zou zijn op deze plekken, de huidige bodemopbouw afwijkt van het 'natuurlijke' bodemprofiel. Verondersteld wordt, dat de waterput en de latrine zijn opgevuld met 'losse' grond waardoor de karakteristieke gelaagdheden op die plaatsen zijn verdwenen.

Op 14 november 2015 zijn in de omgeving van het onderduikershol 6 boringen uitgevoerd tot een diepte van 1,20 m onder het maaiveld. De grond bestaat uit

het zogenaamde ‘dekzand’, dat in de laatste ijstijd in een soort poolwoestijn door de wind is afgezet. Het natuurlijke bodemprofiel wordt bodemkundig gekenmerkt als een ‘podzolprofiel’. Dit bodemtype is karakteristiek voor de schrale en zure zandgronden van Drenthe.

Een podzolprofiel wordt gekarakteriseerd door een donkergekleurde, humusrijke bovengrond. Op circa 15-25 cm diepte zien we een grijsgekleurde uitspoelingslaag en direct daaronder de zwarte tot donkerbruine inspoelingslaag. Deze gaat geleidelijk over in geel zand.

Op een diepte van gemiddeld 100 cm onder het oppervlak treffen we nabij het onderduikershol keileem aan. Dat is een taai en compacte bodemlaag, die ook stenen en keien kan bevatten. Deze keileem is gevormd in de voorlaatste ijstijd, toen enorme ijsmassa’s met een dikte van honderden meters vanuit Scandinavië over dit gebied zijn geschoven. Regenwater kan vaak moeilijk door deze laag naar beneden wegzakken, waardoor deze gronden met name in de winter tijdelijk erg nat kunnen zijn, zoals tijdens ons veldonderzoek ook het geval was. Als het langere tijd droog is, verdwijnt dit water wat stagneert op de keileem en droogt de grond uit.

Het onderduikershol ligt op de Hondsrug, een langgerekte relatief hooggelegen rug, die we kunnen herkennen vanaf Groningen tot Emmen. Het ‘echte’ permanente grondwaterniveau bevindt zich op de hoger gelegen delen van de Hondsrug vaak meerdere meters onder het oppervlak. Deze situatie zien we ook in de omgeving van het onderduikershol.

Figuur 3. Scherven van borden (boven) en metalen voorwerpen, granaatscherven? (onder), aangetroffen op de vermoedelijke boden van de latrine.

De latrine

Op 14 november 2015 hebben we ook 4 boringen uitgevoerd vanaf 2 m afstand van het centrum van de mogelijke latrine, langs de randen en in het centrum. Buiten de contouren van de vermeende latrine treffen we de karakteristieke opbouw van een podzolprofiel aan. In het centrum is het beeld compleet anders. We vinden hier vanaf de top een grijze en naar beneden toe een wat lichtergekleurde grond met een ‘losse’ structuur. Dat is een duidelijke aanwijzing, dat we hier te maken hebben met aangevulde grond, die is gebruikt om de latrine op te vullen. Op circa 100-120 cm diepte t.o.v. maaiveld zien we een messcherpe overgang naar (kei)leem. Exact op deze overgang is een dunne afwijkende zwart gekleurde laag aanwezig van 1-2 cm dikte, waarin mogelijk asresten te vinden zijn. Al deze kenmerken wijzen op het feit dat er op deze plaats een ‘gat’ is geweest met een oppervlak van enkele vierkante meters en een diepte van ongeveer 100 cm. Om nog een beter beeld te krijgen is besloten om het gehele ‘gat’ uit te graven en dat is gebeurd op 30 januari 2016. De begrenzing van de – vermoedelijke – latrine is in het veld goed herkenbaar aan de hand van de verschillen in bodemopbouw van de in de put aangetroffen grond en het natuurlijke profiel buiten de put. Op een diepte vanaf ongeveer 80 cm onder het maaiveld was –op dat moment- de put gevuld met water. In de laag op 90- 100 cm diepte wordt een duidelijk zichtbaar afwijkend materiaal aangetroffen en dit is zeer waarschijnlijk de bodem geweest van de latrine. In deze afwijkende laag lijken asresten te zitten, maar ook andere attributen, zoals scherven van borden en ander aardewerk, half vergane (vermoedelijk) batterijen en metalen scherven. Deze scherven lijken erg op granaatscherven, die daar waarschijnlijk zijn terechtgekomen toen de Duitsers-na ontdekking van het onderduikershol in september 1944- deze met explosieven hebben vernietigd. Het lijkt er dus op dat de latrine niet alleen als ‘toilet’ is gebruikt, maar ook is gebruikt om er allerlei ander afvalmateriaal in te dumpen.

Kortom, we kunnen stellen dat op grond van deze resultaten het waarschijnlijk is dat hier de voormalige latrine van het onderduikershol is blootgelegd.

Hiernaast zijn foto’s te zien van deze voorwerpen (figuur 3).

De volgende aflevering gaat in op het onderzoek naar de waterput.

Roelof Eleveld, Joke en Jan Benjamins
en Hendrik Oosterveld

De onderzoekers zijn dank verschuldigd aan Nico Bakker van Arcadis voor de informatie van het TNO-grondwatermeetnet; en aan Terra Bodemonderzoek voor het beschikbaar stellen van het boormateriaal.